

JAAAR- VERSLAG #2009

Inhoudelijk
activiteiten-
verslag

Archiefwerking met
betrekking tot
het architecturale erfgoed

Woord vooraf

Sinds zijn oprichting in 2003 timmerde het CVAa aan de weg om de bewaring, ontsluiting en sensibilisatie rond architectuurarchieven te verbeteren. Het ontwikkelde daarvoor verschillende formules en knoopte in de loop der jaren met de meest diverse spelers in het erfgoed- en architectuurveld samenwerkingsverbanden aan. Ook in 2009 bevond de werking van het CVAa zich op het unieke raakvlak van wetenschappelijk archiefonderzoek en publiekswerking rond architectuurarchieven, en werd in functie daarvan met allerlei bewaarders, vormers, professionele gebruikers en liefhebbers van architectuurarchieven samengewerkt. Het onderzoek naar de archieven van de wederopbouw in de Westhoek werd afgerond, en resulteerde niet alleen in een blijvend wetenschappelijk instrument – de archievangids in de reeks *Focus Architectuurarchieven*. Samen met het VAI trok het CVAa ook de publicatie *Bouwen aan wederopbouw* dat zich naar een breed publiek richt. Op die manier werd de prospectie en registratie van architectuurarchieven meteen gekoppeld aan sensibilisatie.

Een tweede belangrijk project op het vlak van publiekswerking en sensibilisering was de tentoonstelling Vrienden/brieven/architecten. Henry van de Velde, Huib Hoste en Raphaël Verwilghen die niet alleen naar aanleiding van Erfgoeddag werd opgesteld, maar in het najaar werd hernomen in de Gentse Boekentoren. Daar gaf ze aanleiding voor bijkomend onderzoek op het archief van Van de Velde en werd ze tevens een publiekstrekker tijdens de Dag van de architectuur en de weken erna.

Op het vlak van bewaring en ontsluiting werden enkele archieven onder begeleiding van het CVAa naar erkende bewaarinstellingen gebracht. Zo zijn ze in veiligheid raadpleegbaar voor onderzoek. De grootste naam is hier wellicht Maarten Van Severen. Naast het archief van deze internationaal bekende ontwerper werden ook minder bekende archieven zoals het archief vader en zoon Van Roy naar het Stadsarchief Leuven gebracht.

Naast deze meer publiek zichtbare initiatieven werkte het CVAa gestaag verder aan de kenisontwikkeling rond architectuurarchieven. In de eerste plaats vertaalde het CVAa internationale archiefstandaarden naar concrete casussen van architectuurarchieven. Dit werk zal in 2010 gepubliceerd worden in de reeks *Handleiding Architectuurarchieven* maar trok nu reeds de aandacht van internationale specialisten in architectuurarchieven. Ten tweede startte het CVAa in samenwerking met het VAI een e-depot voor architectuurarchieven waarin het specifieke aandacht heeft voor de bijzondere extensies, metadata en complexiteit van digitale architectuurarchieven. Het e-depot is gebouwd met *open source* software en staat in nauwe verbinding met de denktank en projecten van Archipel (vervolg BOM-VI).

Tot slot verwerfde het CVAa een projectmatige ondersteuning van 60.000 euro voor een ontwikkelingsgericht project waarin het onderzoekt hoe architectuurarchieven oplossingen aanreiken voor complexe ruimtelijke vraagstukken. Vanuit de concrete casus van het archief van Renaat Braem ging het CVAa hiervoor een samenwerking aan met diverse partners, waaronder het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed (VIOE), Woonhaven, de stad Antwerpen, de Stadsbouwmeester Antwerpen en het VAI. Het project vertrekt vanuit een geïntegreerde visie op

erfgoed waarbij het wordt betrokken op hedendaagse architectuur. Binnen het kader van dit geïntegreerd project van VAI/CVAa over de erfenis van Renaat Braem werd een internationale ideeënwedstrijd georganiseerd waarvan de resultaten onder meer verwerkt zullen worden in de publiekstentoonstelling *renaat braem 1910-2010* die in oktober 2010 de nieuwbouw van de kunstcampus deSingel opent.

Sofie De Caigny, coördinator CVAa

Inhoud

I.	Sensibiliseren	5
I.1	www.cvaa.be	5
I.2	E-nieuwsbrief	6
I.3	26 april 2009 / Erfgoeddag: Tentoonstelling	7
I.4	Open Monumentendag	7
I.5	Publicaties: wederopbouwarchitectuur	8
I.6	Partnership VMSW	8
I.7	Cultuurmarkt Antwerpen	9
I.8	Dag van de architectuur	9
I.9	Boekendistributie	10
I.10	Leeszaal kunstcampus	10
II.	Acties rondom bewaren, onderzoeken en ontsluiten	11
II.1	Registratie & ontsluiting van architectuurarchieven	11
II.2	Het Gekwetste Gewest. Behoud, beheer en ontsluiting van wederopbouwarchieven in de Westhoek	13
II.3	renaat braem 1910-2010	14
II.4	E-depot: testcase Jaarboek Architectuur Vlaanderen	15
III.	Kennisoverdracht	16
III.1	Het CVAA als spreker op studiedagen van derden	16
III.2	Begeleiding stages opleiding Architectuurgeschiedenis en Archiefwetenschappen	16
III.3	Partnership AMSAB en VUBPress: Publicatie <i>Het Paleis op de heide</i>	17
III.4	Adviesverlening	17
III.5	Internationale kennisoverdracht	18
III.6	F.A.Q en Toolbox	18
III.7	Handleiding architectuurarchieven: selectie, verwerven en beschrijven	19
IV.	Coördinatie & samenwerking	20
IV.1	Architectuurtijdschriften mapping	20
IV.2	Huiselijk modernisme – Ar-tur	21
IV.3	renaat braem 1910-2010	21
IV.4	Het Gekwetste Gewest	22
IV.5	Collectieplan	22
IV.6	Adviesraad	22
IV.7	Digitaal depot	22
IV.8	European Architectural History Network Newsletter	22
V.	Overdracht & verwerving van architectuurarchieven	23
VI.	Communicator en bemiddelaar	24
VI.1	Adviesraad	24
VI.2	Vertegenwoordiger in verschillende overlegorganen	24
VI.	Deelname aan colloquia, aanwezigheid op lezingen en tentoonstellingen	25
VII.	Bijlagen	26

I. Sensibiliseren

Het CVAa wil zoveel mogelijk mensen, zowel professionelen als liefhebbers, bereiken met nieuws en kennis over architectuurarchieven. Architectuurarchieven zijn informatieschatten voor restauratoren, erfgoedbeheerders, journalisten, overheden en al wie bouwt of verbouwt. Het CVAa wil al deze mensen overtuigen van de culturele waarde van architectuurarchieven. Het gebruikt daarvoor verschillende media en instrumenten. Voor sommige thema's zet het CVAa specifieke projecten op of maakt het publicaties om de erfgoedwaarde van architectuurarchieven te belichten.

I.1 WWW.CVAA.BE

- > gemiddeld 866 bezoekers per maand op de homepage
- > 109 nieuwsitems

In 2009 werden op de website nieuws, studiedagen, publicaties, vacatures e.d. over architecturaal erfgoed aangekondigd (109 items). Informatie verzameld in het kader van projecten (o.a. Architectuurtijdschriften, Het Gekwetste Gewest, Renaat Braem) werd op de webpagina's van deze projecten verzameld en toegankelijk gemaakt voor het publiek.

In 2009 brachten iedere maand gemiddeld 866 unieke internetgebruikers een bezoek aan de homepage van de CVAa-website (totaal: 10.400). Piekmomenten waren de maanden september-oktober-november, de maanden waarin de resultaten van het project Het Gekwetste Gewest gepresenteerd werden.

De publicatie *Architectuurarchieven in Vlaanderen. Kwalitatieve veldbeschrijving en analyse van het Vlaamse architectuurlandschap* wordt nog steeds regelmatig van de website gedownload, in het totaal zo'n 653 keer. De oevrelijst van Huib Hoste, een andere publicatie waarvan de voorraad ook uitgeput is, maar toch nog via de website kan worden geconsulteerd, werd 681 keer van het net gehaald.*

Uitvoering: Jorg De Vriese en Annelies Nevejans

* Een "uniek bezoek" is het verzoek van één ip adres (één pc) per dag. Dus als iemand verschillende malen per dag de CVAa-site bezoekt dan wordt dit toch als één bezoek geteld.

I.2 E-NIEUWSBRIEF

- > 16 nieuwsbrieven
- > 8704 abonnees

Het CVAA bepaalt mee de inhoud van de digitale nieuwsbrief van het VAI. Items over roerend architecturaal erfgoed en/of de werking van het CVAA verschenen in 16 nieuwsbrieven:

Architectuur Actueel – nr. 128	<i>Gezocht: Wederopbouwarchieven! - BOM-vl organiseert conferentie en infodag</i>
Architectuur Actueel – nr. 132	<i>Publicatie - Brussel 1958 Wereldtentoonstelling, Universiteitsbibliotheek Gent Architectuurarchieven – Internationaal nieuws</i>
Architectuur Actueel – nr. 134	<i>Studiedag - VCM Ontmoetingsdag op 7 maart 2009 - Erfgoed en Ruimtelijke Ordening</i>
Architectuur Actueel – nr. 140	<i>Project – Erfgoeddag op 26 april 2009</i>
Architectuur Actueel – nr. 141	<i>Tentoonstelling – architecten/brieven/vrienden/Henry van de Velde, Huib Hoste en Raphaël Verwilghen</i>
Architectuur Actueel – nr. 142	<i>Twee tentoonstellingen over Henry van de Velde</i>
Architectuur Actueel – nr. 143	<i>Nieuws - Historische architectuurtijdschriften in kaart</i>
Architectuur Actueel – nr. 146	<i>Nieuws – Opening Archiefhuis Provincie Antwerpen</i>
Architectuur Actueel – nr. 151	<i>Oproep - Call for papers: 15de internationale conferentie van ICAM (International Confederation of Architectural Museums)</i>
Architectuur Actueel – nr. 155	<i>Twee publicaties over wederopbouw in de Westhoek na WO I - Tentoonstelling: De uitvinding van Brugge. De stad van Delacenserie</i>
Architectuur Actueel – nr. 157	<i>Tentoonstelling: Architecten/Brieven/Vrienden. Henry van de Velde, Huib Hoste en Raphaël Verwilghen</i>
Architectuur Actueel – nr. 160	<i>Start openbare ideeënwedstrijd 'Renaat Braem 1910-2010'</i>
Architectuur Actueel – nr. 161	<i>Oproep: Neem deel aan de Renaat Braem ideeënwedstrijd</i>
Architectuur Actueel – nr. 163	<i>Het paleis op de heide. Architect Maxime Brunfaut en het sanatorium van Tombeek - Het Gekwetste Gewest. Archiefengids van de wederopbouwarchitectuur in de Westhoek - Bouwen aan wederopbouw 1914/2050. Architectuur in de Westhoek - Over leven en werk van architect Jos Viérin (1872-1949)</i>
Architectuur Actueel – nr. 164	<i>Gratis rondleiding Henry van de Velde brieven tentoonstelling Gent 30/11/09 - Gegevens 'Het Gekwetste Gewest' in ODIS-databank</i>
Architectuur Actueel – nr. 166	<i>Architectuurarchieven in 'Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19e-21e eeuw'</i>

Aantal abonnees VAI-nieuwsbrief: 8704

Uitvoering: Sofie De Caigny, Annelies Nevejans, Ellen Van Impe

I.3 26 APRIL 2009 / ERFGOEDDAG: TENTOONSTELLING

Als cultureel-thema-archief voor roerend architecturaal erfgoed neemt het CVAa jaarlijks deel aan Erfgoeddag, telkens samen met een partner. Het CVAa kan geen eigen collectie tonen, maar grijpt de gelegenheid toch aan om architectuurarchieven in de kijker te zetten en tegelijk zijn netwerk van partners uit te breiden en te valoriseren. Een brieven tentoonstelling met brieven van de architecten Henry van de Velde, Huib Hoste en Raphaël Verwilghen, samengesteld door Luc Verpoest (KULeuven), paste uitstekend in het thema van 2009, 'Uit vriendschap!'. Stukken uit twee architectuurarchieven in bezit van de KULeuven werden getoond in een woning gedeeltelijk ontworpen door Hoste (Huis Hoste in Hasselt).

> 186 bezoekers

106 mensen bezochten de tentoonstelling op Erfgoeddag en werden in kleine groepjes rondgeleid door het CVAa. De lokale partner, Kunstencentrum België, stelde in de marge zelf een kleine tentoonstelling samen, rond de lokale aannemer Arthur Baar en de tekenaar Henry Bertels. Na Erfgoeddag bleef de tentoonstelling nog twee weken op afspraak toegankelijk en werd ze bezocht door 2 groepen van 40 studenten van de Provinciale Hogeschool Limburg. Een lokale gids leidde hen rond in de woning en aanpalende fabrieksruimte, waarna het CVAa een rondleiding in de tentoonstelling verzorgde.

Uitvoering: Sofie De Caigny, Jorg De Vriese, Annelies Nevejans, Ellen Van Impe

I.4 OPEN MONUMENTENDAG

> On-line publicatie voor de lokale organisatoren van Open Monumentendag

De Open Monumentendag (OMD) brengt jaarlijks duizenden liefhebbers van bouwkundig erfgoed op de been. De monumenten worden doorgaans opengesteld door lokale comités die doorheen het hele jaar inhoudelijk ondersteund worden door het coördinatiecentrum van OMD. De personen actief in deze lokale comités zijn niet alleen sleutelfiguren om op lokaal vlak het grote publiek te sensibiliseren voor de waarde van het bouwkundig erfgoed, ze zijn eveneens een belangrijke communicator over architectuurarchieven naar het brede publiek. Tijdens OMD stellen zij vaak kleine publicaties of tentoonstellingen samen over bouwkundig erfgoed op basis van architectuurarchieven.

Het CVAa streefde er de voorbije jaar dan ook steeds naar deze lokale comités te bereiken met informatie over het bewaren en ontsluiten van architectuurarchieven. Dit jaar was het centrale thema van OMD 'zorg'. De coördinator van het CVAa schreef een thematekst die op de website van OMD werd gepubliceerd ter ondersteuning van de lokale comités.

Uitvoering: Sofie De Caigny

I.5 PUBLICATIES: WEDEROPBOUWARCHITECTUUR

Publicaties over architectuurarchieven blijven een duurzaam medium om de aandacht voor architectuurarchieven aan te wakkeren, de kennis erover te verspreiden en architectuurarchieven te ontsluiten. In het kader van het archievenproject over de wederopbouwarchieven in de Westhoek verschenen twee publicaties van het CVAa.

2 vooruitstrevende publicaties over wederopbouwarchitectuur

- > Het Gekwetste Gewest
- > Bouwen aan wederopbouw

In de eerste plaats *Het Gekwetste Gewest. Archieven-gids van de wederopbouwarchieven in de Westhoek* dat zich richt naar archivarissen, architectuurhistorici en erfgoedwerkers. Door de verhelderende historische inleidingen en illustraties bij elke gepresenteerde archiefvormer kan de gids evenwel ook gelezen worden door een breder publiek dat zich interesseert in de wederopbouw of bouwkundige geschiedenis. De gids werd gemaakt met een toelage voor een ontwikkelingsgericht project en ondersteuning van de provincie West-Vlaanderen en verscheen in de reeks *Focus Architectuurarchieven* van het CVAa. Daarnaast werkte het CVAa samen met het VAI, de Erfgoedcel CO7 en de provincie West-Vlaanderen aan *Bouwen aan wederopbouw. Architectuur in de Westhoek 1914-2050*. Dit boek werd geschreven door onderzoekers, mede op basis van het archievenonderzoek dat het CVAa in het kader van het ontwikkelingsgericht project 'Het Gekwetste Gewest' ondernam. Het richt zich naar een breed publiek van bewoners en bezoekers van de Westhoek. Voor andere aspecten van het wederopbouwproject (overdrachten, registratie en ontsluiting van archieven) verwijzen we naar III.2

Uitvoering: Annelies Anseeuw, Sofie De Caigny, Annelies Nevejans, Ellen Van Impe

I.6 PARTNERSHIP VMSW

> Lezing en artikel voor beheerders van sociale huisvestingsmaatschappijen

De archieven van sociale huisvestingsmaatschappijen zijn vaak zeer interessante architectuurarchieven. Zeker in de eerste helft van de twintigste eeuw waren sociale woningbouwprojecten vaak boeiende en experimentele architectuur waarvoor vooruitstrevende architecten werden aangezocht.

Om de sociale huisvestingsmaatschappijen te sensibiliseren over de waarde van het archief dat zij beheren, organiseerde het CVAa in 2008 een workshop archiefbeheer i.s.m. de VMSW en het Algemeen Rijksarchief. In 2009 werd hier een vervolg aan gegeven door de participatie van het CVAa aan *Woonforum*, een jaarlijks platform waarbij de VMSW inhoudelijke input geeft over diverse thema's aan de lokale huisvestingsmaatschappijen. De coördinator van CVAa verzorgde een lezing over het belang van de architectuur van de sociale huisvesting in Vlaanderen en hoe dit bestudeerd kan worden vanuit de archieven van de maatschappijen. Daarbij verscheen ook een artikel over dit thema in *Woonwoord*: 'Ar-

chitectuurhistorisch overzicht van sociaal wonen. Sociale huisvesting in België en Vlaanderen, enkele tendensen van 1830 tot de regionalisering van het huisvestingsbeleid', in: *Woonwoord. Vakblad Sociaal Wonen - VMSW*, jg. 8, 2009, p. 12-14.

Uitvoering: Sofie De Caigny

I.7 CULTUURMARKT ANTWERPEN

> Aanwezigheid cultuurmarkt

Aanwezigheid met folder. In het kader van de Dag van de architectuur: tentoonstelling (zie II.8) en wederopbouwarchitectuur (zie II.5) die in de brochure van de Dag van de architectuur werden vermeld en toegelicht door medewerkers aan geïnteresseerden op de Cultuurmarkt.

I.8 DAG VAN DE ARCHITECTUUR

De tentoonstelling *architecten/brieven/vrienden/Henry van de Velde, Huib Hoste en Raphaël Verwilghen* georganiseerd n.a.v. Erfgoeddag werd hernomen tussen 2 oktober en 4 december 2009 in de Universiteitsbibliotheek (Boekentoren) van de UGent (zie ook II.4). Er werd een luik toegevoegd over de bouw van de aanpalende Letterenfaculteit, waarvoor geput werd uit het eigen archief van de Boekentoren, met name uit de tot hiertoe nog niet bestudeerde briefwisseling tussen Van de Velde en de architect Eugène Delatte. Niet alleen werd zo een relatief onbekend architectuurarchief gevaloriseerd, het vooronderzoek van de stukken bracht ook nieuwe informatie aan de oppervlakte over Van de Veldes tot hiertoe onduidelijke betrokkenheid bij het ontwerpproces tussen 1947 en 1954. Samensteller Luc Verpoest gaf een openingslezing over de Tweede Belgische Periode van Van de Velde op 1 oktober en verzorgde een rondleiding voor docenten van de Gentse architectuuropleidingen. De tentoonstelling werd ingepast in het programma van de Dag van de Architectuur (11 oktober 2009), gecoördineerd door het VAI en in eerste instantie gericht op hedendaagse architectuur. De Boekentoren lag op de route van de thematische architectuurwandeling rond nieuwe universiteitsinfrastructuur en trok honderden bezoekers. Meer dan 400 mensen werden tussen 10 en 18u door het CVAa in groepen rondgeleid in de tentoonstelling. In de slotweek (30 november) leidde Luc Verpoest zelf twee groepen van een 8-tal geïnteresseerden rond. Een laatste publieksmoment werd georganiseerd n.a.v. de sluiting van de tentoonstelling en de overgang van de Architectuurfocus naar Stadsfocus van de Universiteitsbibliotheek en de Vakgroep Architectuur en Stedenbouw (4 december), met presentaties over de universiteitsgebouwen, over het nieuwe Gentse stadsmuseum STAM en over de werking van VAI-CVAa.

Uitvoering: Annelies Nevejans, Ellen Van Impe, Annelies Anseeuw

- > 400 bezoekers op Dag van de architectuur
- > 16 bezoekers exclusieve rondleiding
- > een veelvoud ongetelde bezoekers matinee ter afsluiting van de tentoonstelling
- > valorisatie van het architectuurarchief van Eugène Delatte

I.9 BOEKENDISTRIBUTIE

- > 115 exemplaren verkocht
- > 171 exemplaren gratis verdeeld

De verkoop van de publicaties van het CVAa verloopt via de website met een link naar het online bestelformulier op de website van het VAI. Daarnaast worden de publicaties ook verdeeld naar de boekhandels door distributeur Exhibitions International. Tot slot proberen we nog gericht bepaalde doelgroepen te bereiken door consignaties bij partners die het te koop aanbieden in hun bookshop of leeszaal. In 2009 werden er publicaties in bruikleen gegeven bij In Flanders Fields Museum (Ieper), Stadsarchief Diksmuide, Provinciaal Archief West-Vlaanderen (Brugge), Ugent, Vakgroep Architectuur & Stedenbouw (Gent) en VVV Heuvelland (Kemmel). In totaal werden 115 boeken verkocht.

Overzicht verkoop 2009:

Het Gekwetste Gewest. Archievengids van de wederopbouwarchitectuur in de Westhoek	43
Wonen in Welvaart. Woningbouw en wooncultuur in Vlaanderen, 1948-1973	37
Isia Isgour 1913-1967	27
Handleiding architectuurarchieven: inventarisatie	4
Handleiding architectuurarchieven: materiële zorg	3
Huib Hoste 1881-1957	1

Aangezien de publicaties een belangrijke sensibiliserende functie hebben, voert het CVAa een politiek van gratis exemplaren voor de pers, partners, lokale architectuurinitiatieven, internationale architectuurinstituten, relaties,... In 2009 werden in totaal 171 boeken gratis ter beschikking gesteld aan Vlaamse en internationale instellingen en personen uit de archief- en architectuursector, de overheid en de media.

I.10 LEESZAAL KUNSTCAMPUS

- > Inhoudelijke uitwerking concept
- > interdisciplinaire leeszaal

In aanloop naar de verhuis van het VAI naar de nieuwbouw van deSingel, werd een traject afgelegd om in samenwerking met het Koninklijk Vlaams Conservatorium, de Internationale Kunstcampus deSingel en het VAI/CVAa een interdisciplinaire leeszaal uit te bouwen in de nieuwbouw. De leeszaal zal een plek van verdieping en verbreding worden voor theater, muziek, dans en architectuur – de disciplines die op de campus worden ontwikkeld, onderwezen en getoond. De leeszaal zal bovendien een plek zijn waar de vier disciplines op een aantrekkelijke en toegankelijke manier getoond worden in hun rijkdom. We denken aan multimediale toegangen en diverse vormen van programmatie (lezingen, kleine tentoonstellingen, ...). De leeszaal staat open voor de studenten van het conservatorium, bezoekers en concertgangers van de kunstcampus en het brede cultureel geïnteresseerde publiek. Architectuur mee in dit interdisciplinaire verhaal brengen, is een uitdrukkelijke doelstelling van het VAI als kunstensteunpunt voor architectuur.

Het CVAa ontwikkelde mee het concept van de leeszaal vanuit zijn expertise over ontsluiting van architecturaal cultureel erfgoed.

Uitvoering: Sofie De Caigny

II. Acties rondom bewaren, onderzoeken en ontsluiten

Vlaamse archiefinstellingen, musea en andere culturele instellingen bewaren en beheren een enorme rijkdom aan architectuurarchieven. Het CVAa biedt via het opzetten van partnerships ondersteuning voor een goed beheer van deze archieven en ontwikkelde hiervoor speciale instrumenten.

II.1 REGISTRATIE & ONTSLUITING VAN ARCHITECTUURARCHIEVEN

- > 1604 architecten geregistreerd in CVAa-databank
- > 287 daarvan hebben archiefreferenties
- > 70 records ‘wederopbouw’ in ODIS
- > 9 architectenarchieven op maat begeleid

× Collectieplan

In 2008 werkte het CVAa de theoretische basis van het Collectieplan uit, koppelde terug naar de achterban (adviesraad en deskundigen uit het veld) en ontwikkelde een instrumentarium om het plan uit te voeren. In 2009 werd beslist in de eerste plaats in te zetten op de actieve prospectie naar architectuurarchieven, om op termijn tot een representatieve doorsnede van de twintigste-eeuwse architectuurproductie in Vlaanderen te komen. Het werken aan het collectieplan is een doorlopende activiteit van het CVAa.

Opsporen:

Voor het CVAa is het onontbeerlijk de vinger aan de pols van het lopende onderzoek te kunnen houden om zoveel mogelijk architecten en hun archieven op te sporen. Via de adviesraad deden we diverse oproepen om ons op de hoogte te houden van eigen projecten, onderzoeksverbanden, nieuwe aanwinsten, het vinden van archieven via studentenwerkjes enz., zodat het CVAa zijn doorverwijsfunctie nog beter kan waarmaken. We wezen er telkens op dat ook archieven van minder bekende architecten belangrijk blijven. Gezien de erg fragmentaire toestand van de collectie Vlaamse architectuurarchieven vandaag, kunnen we ons vooralsnog niet veroorloven te selecteren op bestandsniveau en blijft elke nieuwe vondst in eerste instantie het bewaren waard (cf. *Architectuurarchieven in Vlaanderen. Kwalitatieve veldbeschrijving en analyse van het Vlaamse architectuurarchieflandschap*, CVAa, 2006). Het proces van het opsporen van architectuurarchieven en het overtuigen van erfgenamen en andere archiefbeheerders van het belang van deze archieven, is een traag en vaak delicaat proces.

Registreren:

Als expertisecentrum willen we een soort vergaarbekken zijn van al deze kennis, zodat we als aanspreekpunt vlot kunnen doorverwijzen naar bewaarplaatsen, betrokken onderzoekers enz. Hoewel opgespoorde of aangeboden architectuurarchieven idealiter in een publiek toegankelijke instelling terecht komen waar een goede bewaring en ontsluiting gegarandeerd zijn, ligt de klemtoon van het CVAa voor dit collectieplan in eerste instantie op registratie, via Archiefbank Vlaanderen en ODIS. Signalementen en archieven waarvan de beheerders liever niet publiek bekend willen maken waar hun archief zich bevindt, noteert het CVAa in zijn eigen databank waar momenteel 1604 namen van architecten zitten. Op die manier krijgen we een zo breed mogelijk zicht op wat zich waar bevindt en op welke manier de archieven toegankelijk zijn. Hoewel registratie geen bewaring garandeert, vormt deze actie een belangrijke eerste stap in het lokaliseren en vooral het bewust maken van het belang van deze archieven.

Projectmatig werken:

De ervaring met duidelijk afgebakende thematische en geografische projecten leerde dat deze projectwerking doorgaans de meest vruchtbare manier is om architectuurarchieven op het spoor te komen, cfr. Het Gekwetste Gewest III.2. Dergelijke projecten bieden het voordeel van lokale verankering, waardoor gebruik gemaakt kan worden van netwerken van gemeentearchieven, heemkundige kringen en lokale onderzoekers die het veld doorgaans zeer goed kennen en ook nieuwe pistes naar architectuurarchieven kunnen aangeven. Op die manier leveren dergelijke projecten niet alleen canonverbreiding op, maar bren-

gen ze soms ook gegevens boven over tot dan toe onbekende archieven van architecten die reeds goed zijn belicht in de literatuur.

Het CVAA voerde in 2009 met diverse deskundigen en op de adviesraad de discussie over welke thematische projecten prioritair uitgevoerd moeten worden. Architectuurscholen en architectenverenigingen staan daarom in 2010 en 2011 op het programma.

Een overzicht van enkele archieven die het afgelopen jaar op het spoor kwamen:

- In het kader van het wederopbouwproject werden 8 archieven van architecten opgespoord en geregistreerd. We kwamen de archieven op het spoor via oproepen of gerichte opzoekingen. Het archief Van Elslande werd in de loop van het project overgebracht van bij de erfgenamen naar het Provinciaal Archief West-Vlaanderen, waar het intussen geïnventariseerd werd. Twee deelbestanden van het archief Coomans, die tot voor kort privé bewaard werden, zijn kort na het project verworven door het Stadsarchief Ieper. Nieuw geregistreerde archieven:

- 1 Carbon, Henri
- 2 Cauwe, René
- 3 Coomans, Jules
- 4 Dugardyn, Antoine
- 5 Dujardin, Maurice
- 6 Dumont, Alexis
- 7 Van Elslande, Camiel (Camille)
- 8 Viérin, Jozef en Luc

- De archieven werden geregistreerd in de ODIS-databank. Van reeds bekende archieven kon de archiefbeschrijving gedetailleerder worden uitgewerkt. Na afloop van het project waren in de ODIS-databank 70 records geregistreerd met het trefwoord 'wederopbouw' (7 organisaties, 24 personen en 39 archieven).

- Paul Gavel (Gent). Deze architect realiseerde een aantal vroege hoogbouwen in Gent na 1945 en gaf 40 jaar les aan Sint-Lucas Gent. Hij bewaart zijn archief voorlopig thuis; zijn dochter, die een opleiding papierrestauratie volgt, contacteerde het CVAA voor advies.

- Louis en Pieter Van Roy (Leuven). Dit beperkte tekeningenarchief van een vader en zoon die vooral in het Leuvense privéwoningen realiseerden, werd aan het CVAA gesignaleerd door KADOC. CVAA bemiddelde bij de overdracht naar het Stadsarchief Leuven.

- Antoine Dugardyn (Brugge). Het CVAA begeleidt het architectenbureau bij de bewaring van zijn archief dat door drie generaties architecten is gevormd. De architect verkiest het archief zelf te bewaren en krijgt hierbij ondersteuning van het CVAA.

- Registratie in Odis:

Type steekkaart	Aantal ingevoerde steekkaarten	Aantal publiek beschikbare steekkaarten
archieven	103 (waarvan 72 door CVAA en 31 door andere partners)	72 (waarvan 49 door CVAA en 23 door andere partners)
Instellingen	11 (waarvan 6 door CVAA en 5 door andere partners)	6 (alle door CVAA)
Personen	96 (waarvan 52 door CVAA en 44 door andere partners)	59 (waarvan 34 door CVAA en 25 door andere partners)
Publicaties	27 (waarvan 3 door CVAA en 24 door andere partners)	19 (waarvan 2 door CVAA en 17 door andere partners)
Totaal	237 (waarvan 133 door CVAA en 104 door andere partners)	156 (waarvan 91 door CVAA en 65 door andere partners)

> Overzicht 2009 met het aantal fiches met het trefwoord 'architectuur' in ODIS

II.2 HET GEKWETSTE GEWEST. BEHOUD, BEHEER EN ONTSLUITING VAN WEDEROPBOUWARCHIEVEN IN DE WESTHOEK

- > Sensibilisering 18 gemeentearchieven, OCMW's,
- > heemkundige kringen en kerkfabrieken in de Westhoek
- > 1 archief overgebracht naar erkende bewaarinstelling
- > 3 archieven begeleiding op maat
- > 20 architectenarchieven + 1 aannemersarchief +
- > 13 andere private archieven + 20 overheidsarchieven over
- > wederopbouw geregistreerd / website / publicaties

In 2008 realiseerde het CVAA binnen het project Het Gekwetste Gewest de website www.wederopbouw.be met betrekking tot wederopbouwarchieven in gemeentelijke archiefdiensten in de Westhoek. Een tweede fase vatte aan in oktober 2008, liep tot september 2009 en betrof de publicatie van een archievgids die alle referenties samenbracht met betrekking tot archieven van de wederopbouw in de Westhoek na de Eerste Wereldoorlog. Naast 20 privéarchieven van architecten beschrijft de gids in het eerste deel ook archieven van aannemers, private bouwheren en andere private betrokkenen. Een tweede deel is gewijd aan publieke archieven op lokaal, provinciaal en nationaal niveau, en een derde aan documentaire collecties en beeldcollecties. Niet alleen privéarchieven werden beter in kaart gebracht, ook in de publieke archieven werden (her)ontdekkingen gedaan in het kader van het project. Zo bleek het archief van de invloedrijke 'Mission Dhuicque' verspreid over drie bewaarplaatsen, waar men zich zelf niet (meer) bewust was van deze verspreiding en herkomst. De Mission in opdracht van het Ministerie voor Kunsten en Wetenschappen registreerde historische gebouwen en bracht stukken in veiligheid in de frontstreek tussen 1915 en 1918. De opmetingstekeningen en foto's waren erg invloedrijk bij de wederopbouw na de oorlog, zodat dit archief zeker een plaats diende te krijgen in de archievgids. Dhuicques Mission-archief bleek tot 1985 in privébezit te zijn geweest van familieleden, van wie het toen in twee stukken verworven werd. Een deel ging naar het toenmalige Bestuur voor Monumenten- en Landschapszorg (archief nu in VIOE) en een ander deel naar CIDEF, een private Brusselse vzw. Bovendien gaf het Bestuur M&L meer dan 800 van de glasnegatieven uit haar bestand in depot aan het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK). In het archief van het bevoegde Ministerie van Kunsten en Wetenschappen (Algemeen Rijksarchief) bleken geen sporen van de Mission te vinden. Het project Het Gekwetste Gewest bracht, m.a.w. war-rige archiefsituaties als deze, ook in publiekrechtelijke archiefinstellingen, opnieuw beter in kaart en gaf aanzetten tot verder onderzoek.

Archiefzorg in het kader van het project:

- Archiefoverdracht: Camille van Elslande (naar Provinciale Archiefdienst W-VI)
- Ondersteuning/sensibilisering bij ontsluiting archieven bij privépersonen: familiearchief Dugardyn (Brugge), familiearchief Viérin (Brugge), hernieuwen contacten archief Coomans (Ieper) en sensibilisatie om het over te brengen naar een professionele bewaarinstelling waar reeds een deel van het archief Coomans zich bevindt.
- Sensibilisering gemeentelijke archiefdiensten dmv enquête, plaatsbezoek en gesprek in de 18 Westhoekgemeenten
- Sensibilisering OCMW's, kerkfabrieken, heemkundige kringen

Output en communicatie, naast de archievgids zelf:

- zie [bijlage III CVAA in de pers](#) (zowel eigen artikels als besprekingen door andere auteurs, op websites en in druk)
- private archiefvormers en archiefbeschrijvingen werden ingevoerd in de ODIS-databank. Op die manier is een deel van de resultaten behalve in boekvorm ook online raadpleegbaar en kunnen de gegevens gemakkelijker ge-update worden.
- Via de e-nieuwsbrief van het Vlaams Architectuurinstituut (*ArchitectuurActueel*) werd regelmatig be-

richt over de archievensgids en het wederopbouwonderzoek, in de nrs. 128 (01/2009), 155 (09/2009) en 163 (11/2009), zie II.2.

Ruimer project:

De werking van het CVAA mbt wederopbouwarchieven past in een bredere aanpak in samenwerking met het Vlaams Architectuurinstituut en de Provincie West-Vlaanderen, rond de hedendaagse problematiek van het wederopbouwvergoed. De geïntegreerde aanpak gaat uit van de gedachte dat een betere kennis van de historische totstandkoming van dit erfgoed (ahv de archieven) ook een betere en gedocumenteerde omgang met het erfgoed vandaag kan helpen bewerkstelligen. In dit ruimere project voerde de cel Labo-S van de UGent een studie uit en werd een waardebeoordeling uitgewerkt voor het erfgoed, het VAI organiseerde workshops voor architectuurgidsen en voor architecten en stelde waardevolle verbouwingen van wederopbouwvergoed in het licht tijdens de Dag van de Architectuur op 11 oktober. Het boek *Bouwen aan wederopbouw. Architectuur in de Westhoek 1914-2050* (zie II.5) toonde eveneens deze geïntegreerde aanpak, waarbij historische essays afgewisseld werden met besprekingen van hedendaagse oplossingen voor wederopbouwhuizen.

Uitvoering: Annelies Nevejans, Ellen Van Impe, Sofie De Caigny, Annelies Anseeuw

II.3 RENAAT BRAEM 1910-2010

> Internationale ideeënwedstrijd over de meerwaarde van het archief

Samen met de Stadsbouwmeester Antwerpen en het Vlaams Architectuurinstituut (VAI) organiseerde het CVAA een openbare ideeënwedstrijd rond de directeurswoning met stookplaats van Renaat Braem van het Kiel in Antwerpen. Voor de samenstelling van de opdracht werd beroep gedaan op de architectuurarchieven van het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE). De intentie van het onderzoek is de meerwaarde van het architectuurarchief van Braem aan te tonen voor het aanreiken van oplossingen voor complexe ruimtelijke vraagstukken.

Het onderzoek spitst zich toe op de directeurswoning met stookplaats in het Antwerpse Kiel. Aan de hand van een concreet onderzoek wil het VAI en het CVAA het debat aanwakkeren over de toekomst van het patrimonium van de jaren '50 en '60. Het wil ontwerpers uitdagen een visie te ontwikkelen omtrent de herbestemming van het gebouw en hen uitnodigen tot een ontwerpvoorstel met een eigentijdse ingreep, dat zijn kwaliteit kan ontleenen aan het geheugen van de plek dat te vinden is in het architectuurarchief van Braem. De wedstrijd stond open voor architecten, stedenbouwkundigen, sociologen, cultuurhistorici, designers, kunstenaars,... . De resultaten zullen geïntegreerd worden in de publieksprojecten van het najaar om de gegenereerde kennis aan een breed publiek over te maken.

De jury bestaat uit volgende leden: Kristiaan Borret (stadsbouwmeester Antwerpen), Katrien Vandermarliere (directeur Vlaams Architectuurinstituut), Rudy Cle (directeur projecten Woonhaven Antwerpen), Jo Braeken (erfgoedonderzoeker bij het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed), Sander Nelissen (architect, lid DOCOMOMO Nederland), Aglaia Konrad (kunstenaar) en Luc Deleu (architect, urbanist, kunstenaar).

Voorstellen konden worden ingediend tot 31 oktober 2009. Op 7 december 2009 selecteerde de jury vijf projecten uit 37 inzendingen.

De vijf laureaten zijn ISO Architectenbureau, Robbe Van Caimere & Birgit Cleppe, Big stadsontwerp, 1:1

Architecture, Marco Henssen & Laura Weeber. De laureaten werden uitgenodigd om hun ideeën verder te ontwikkelen in de tweede fase van de wedstrijd. Op het einde van de tweede fase wordt één laureaat aangeduid. De verschillende ontwerpen van de vijf laureaten worden bekend gemaakt binnen de activiteiten van het project Renaat Braem 1910-2010.

Uitvoering: Sofie De Caigny, Elke Hoornaert

II.4 E-DEPOT: TESTCASE JAARBOEK ARCHITECTUUR VLAANDEREN

> ontwikkeling van een e-depot

> presentatie resultaten

CVAa wil kennis ontwikkelen over archivering van digital born architectuurarchieven (dit zijn documenten die in digitale vorm ontstaan en dus geen digitale opname zijn van een analogo document). Om antwoorden op een aantal vragen van archiefvormers en -beheerders te kunnen formuleren, én om te vermijden te vervallen in een intensieve studie van andere voorbeelden en studies – ervaring is de beste leerschool – werd beslist een testcase op te starten. Door de ontwikkeling van het e-depot wordt kennis gegenereerd en kan naar concrete antwoorden worden gezocht op de vraag naar de specificiteit architectuurarchieven.

Na een uitgebreid vooronderzoek werd in 2009 een e-depot ontwikkeld op basis van de open source software Fedora Commons. Hiervoor werd een beroep gedaan op een extern expert. Het e-depot voldoet aan internationale standaarden en protocollen zoals OAIS en OAI-PMH.

Als testcase werd het archief van de voorbije edities van het Jaarboek Architectuur Vlaanderen van het VAI geïmporteerd. Het gaat om een kleine, beheersbare collectie: ca. 350 projecten worden ingezonden bij elke oproep. Daarvan wordt een kleine groep (ca. 10 %) effectief gepubliceerd. Van deze 10% bestaan bijkomende datastromen. Elk object (= 1 architectuurproject) bestaat uit een bundel van meervoudige (digital born) datastromen (die in een beperkt aantal formaten wordt aangeleverd) die een logisch geheel vormen. De collectie is klein maar heeft een hoge culturele waarden aangezien ze een doorsnede is van de hedendaagse architectuurproductie in Vlaanderen.

In de toekomst zullen de functionaliteiten van het huidige e-depot verder ontwikkeld en uitgebreid worden. Mogelijke pistes hierbij zijn o.a. het toevoegen van specifieke metadatasetten, invoeren van complexe objecten, aftasten van de mogelijkheden tot interconnectiviteit en samenwerking tussen verschillende e-depots in een federatie van digitale architectuurarchieven. Dit moet uiteindelijk resulteren in het ontwikkelen van adviezen voor archiefvormers/architectenbureaus en archiefbeheerders en van richtlijnen voor het aanleveren van materiaal voor het Jaarboek Architectuur.

Het volledige traject e-depot wordt afgetoetst aan de internationale context en ontwikkelingen en aan de ontwikkelen binnen het project Archipel, waarvan de archivaris van CVAa in de stuurgroep zit. De resultaten van de testcase werden reeds gecommuniceerd op de website, via de adviesraad, het internationale congres *Hybrid architectural archives - creating, managing and using digital archives* (Den Haag, 10-12.06.2009) en op *Informatie aan Zee* (Oostende, 9-10.09.2009).

III. Kennisoverdracht

Binnen de Vlaamse archief- en onderzoeksinstituten wordt belangrijke archivalische en architectuurhistorische kennis over architectuurarchieven gegenereerd. Het CVAa draagt hier in belangrijke mate toe bij. Het wil deze kennis bundelen en verspreiden in functie van het beter bewaren en ontsluiten van architectuurarchieven en het opbouwen van expertise over het architecturale erfgoed. Deze doelstelling wordt in praktijk gebracht door adviesverlening aan archiefvormers en -bewaarders. Daarnaast publiceert het CVAa resultaten van onderzoek van archieftechnische en architectuurhistorische aard. Beide reeksen hebben eveneens als doel archiefvormers, -beheerders en gebruikers bewust te maken van de waarde van architectuurarchieven. Ten slotte tracht het CVAa via studiedagen de kennis over architectuurarchieven door te geven aan een gedifferentieerd publiek.

III.1 HET CVAa ALS SPREKER OP STUDIEDAGEN VAN DERDEN

> 10 lezingen

Het CVAa sprak op volgende studiedagen:

- Presentatie van het Geïntegreerde Project Het Gekwetste Gewest op bijeenkomst Streekoverleg WesthoekArchieven (29 januari 2009, Poperinge)
- Gastcollege over architectuurarchieven aan studenten architectuur WENK Sint-Lucas Gent in kader van opdracht rond archief Paul Felix (24 februari en 12 mei 2009)
- Toespraak in de Zwarte Doos in Gent nav. de verhuis van het archief van Maarten Van Severen naar het Stadsarchief Gent (3 maart 2009)
- Gastcollege over regionalisme en wederopbouw aan studenten Kunstwetenschap UGent (4 maart 2009)
- Lezing / Erfgoed van de Wederopbouw. Een hedendaags ruimtelijk en cultureel beleid voor de wederopbouwarchitectuur in de Westhoek: over het project Het Gekwetste Gewest (VCM-Ontmoetingsdag 'Erfgoed en ruimtelijke ordening: ordenen of ontwikkelen?', VCM-contactforum, 7 maart 2009)
- Moderator van de studiedag 'De kunst van het bouwen: de architectuur van de (kunst)bibliotheek in de 21e eeuw' (10 maart 2009)
- Lezing / Architectuurgeschiedenis van de sociale huisvesting: over het belang van architectuurarchieven voor de studie van het sociaal wonen (Woonforum, VMSW, 20 maart 2009)
- Lezing / Geschiedenis van de sociale woningbouw in België: over architectuurarchieven en de architectuur van sociale woningbouw in België, 1830-2010 (Projectweek 'De Kunst in de ruimte, de ruimte in de kunst', Artesis, 31 maart 2010)
- Presentatie / Building a Fedora Repository For Architectural Content: over e-depot VAI/CVAa (Congres 'Hybrid Architectural Archives', NAI, 11 juni 2009)
- Presentatie / E-depots in het CVAa en het NAI: over e-depot VAI/CVAa (Congres 'Informatie aan Zee', VBAD, 10 september 2009)

III.2 BEGELEIDING STAGES OPLEIDING ARCHITECTUURGESCHIEDENIS EN ARCHIEF-WETENSCHAPPEN

> 2 stages begeleid

In het kader van haar eindwerk voor de Master na Master Archivistiek: Erfgoedbeheer en Hedendaags Documentbeheer inventariseerde Gwenny Vlaemynck het archief van Camille Van Elslande dat in het kader van het Het Gekwetste Gewest naar het Provinciaal Archief West-Vlaanderen werd overgedragen. Het CVAa bood ondersteuning op het vlak van beschrijving en materiële zorg.

In het kader van de Master Kunstwetenschappen van de UGent liep Emma Van den Abeele stage op het CVAa.

III.3 PARTNERSHIP AMSAB EN VUBPRESS: PUBLICATIE *HET PALEIS OP DE HEIDE*

> Boek op basis van oral history over Maxime Brunfaut

Het CVAa werkte samen met het AMSAB - Instituut voor Sociale Geschiedenis en de VUBPress/ASP aan een publicatie over architect Maxime Brunfaut op basis van een manuscript van Johan Wambacq. Het CVAa onderzocht in welke mate dit manuscript nood had aan een bredere architectuurhistorische omkadering en zocht hiervoor contact met professoren Hilde Heynen en Luc Verpoest die beiden een inleidend essay schreven. Dit essay redigeerde het CVAa en annotateerde het conform de tekst van Wambacq. Het CVAa heeft ook het VIOE betrokken bij het project voor het maken van een hedendaagse fotografiereeks van het werk van Maxime Brunfaut. Op die manier wil het CVAa de architectuurhistorische kennis over het oeuvre van Brunfaut verhogen, wil het de verwevenheid van architectuur en politiek belichten, de archieven van Maxime Brunfaut vervolledigen en ontsluiten, de techniek van Oral History beter ingang doen vinden, en de aandacht vestigen op naoorlogs cultureel erfgoed als basis voor hedendaags debat. Uitvoering: Sofie De Caigny

III.4 ADVIESVERLENING

> 77 adviesvragen via mail of telefoon

- Het CVAa kreeg in 2009 77 vragen in verband met architectuurgeschiedenis of architectuurarchieven. Sommige verenigingen, archiefinstellingen of architecten stelden vragen die een uitvoeriger antwoord dan een telefoon of een mail behoeften, dit zijn onder andere:
- De archivaris begeleidde ook de inventarisatie van en materiële zorg voor het archief van Maarten Van Severen, dat ondergebracht is bij het Stadsarchief Gent - De Zwarte Doos
- De coördinator gaf een advies aan het kunstenaarscollectief Toer&Taxus en de Heemkring Opwijk-Mazenzele die een informatief-artistiek pakket wilden samenstellen rond het leven en werk van architect Paul Semal (1891-1975) die hiervoor financiële steun kregen van het Forum voor Erfgoedverenigingen en de Vlaamse Overheid.
- De coördinator adviseerde het Algemeen Rijksarchief over de waarde van het wederopbouwarchief van na de Tweede Wereldoorlog.

Uitvoering: Sofie De Caigny, Annelies Nevejans, Ellen Van Impe

III.5 INTERNATIONALE KENNISOVERDRACHT

- > Samenwerking Nai e-depot
- > internationale lezing e-depot
- > voorbereiding internationaal congres ICAM

Het CVAA werkte nauw samen met het NAI (Nederlands Architectuurinstituut) bij de ontwikkeling van zijn e-depot. Het CVAA wisselde kennis uit over e-depots voor architectuur met internationale instellingen op het congres *Hybrid architectural archives* waar het ook een lezing gaf (zie III.4)

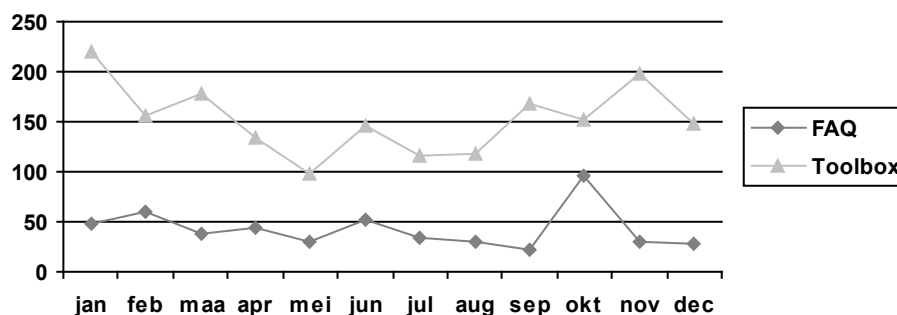
Het CVAA is een belangrijke speler in het internationale netwerk van architectuurinstellingen en -archieven. De coördinator is aangezocht door de bestuursorganen van ICAM om een sessie over architectuurarchieven te leiden op het volgende ICAM-congres in 2010. Hiervoor lanceerde de coördinator een *call for papers* waarin urgente problematieken waarmee vele architectuurarchieven en -instellingen kampen worden opgeworpen. Hierop kwamen ongeveer 30 abstracts binnen waaruit een programma met zes sprekers werd samengesteld. Het CVAA communiceerde uitvoerig op landelijk vlak over dit initiatief en zal dat ook doen in 2010 over de conclusies van de sessie.

III.6 F.A.Q EN TOOLBOX

- > E-kenniscentrum uitgebreid met twee dossiers

Via de website www.cvaa.be zijn in de rubrieken 'FAQ' en 'Toolbox' een aantal antwoorden opgenomen op vaakgestelde vragen over archiefonderzoek en archiefbeheer. Op die manier maakt het CVAA de gegeneerde knowhow op een eenvoudige manier vlot toegankelijk.

Deze pagina's worden regelmatig geconsulteerd, zoals blijkt uit onderstaande grafiek:

De grafiek geeft aan hoeveel unieke bezoekers een detailpagina bekijken in de rubriek FAQ of Toolbox. Een "uniek bezoek" is het verzoek van één ip adres (één pc) per dag. Dus als iemand verschillende malen per dag de CVAA-site bezoekt dan wordt dit toch als één bezoek geteld.

× FAQ

Hoe spoor ik architectuurarchieven op?

In 2009 werd een dossier toegevoegd over hoe te werk gaan bij het opsporen van een architectuurarchief. Een bijzonder luik betreft het opsporen van archieven van architecten die werkzaam waren bij de wederopbouw in de Westhoek na 1918, op basis van de eigen onderzoekservaringen in het project Het Gekwetste Gewest.

Is er een online databank waar ik beeldmateriaal van bouwwerken kan terugvinden?

Een overzicht van beeldbanken van instellingen die hun audiovisuele collectie online ontsluiten.

× Toolbox

Viewers voor digitale grafische bestanden

De archiefbeheerder beschikt niet altijd over de juiste (commerciële) softwareprogramma's om bepaalde grafische bestanden uit architectuurarchieven te openen en te lezen. Het is echter vaak een noodzaak om de inhoud van de bestanden te kunnen lezen om het bestand correcte metadata te kunnen toekennen voor archivering. Daarom zette het CVAa een overzicht online van gratis viewers die de bestanden kunnen openen en de inhoud zichtbaar maken.

Uitvoering: Annelies Nevejans, Annelies Anseeuw, Ellen Van Impe

III.7 HANDLEIDING ARCHITECTUURARCHIEVEN: SELECTIE, VERWERVEN EN BESCHRIJVEN

> Internationaal onderzoek naar beschrijving van architectuurarchieven

Samen met Godfried Kwanten van het KADOC werd een onderzoek gestart op basis van een voorbereidende studie van de hand van Hanne Van Herck over de technische archivalische aspecten 'verwerving', 'selectie' en 'beschrijving' van architectuurarchieven. Het traject bestond uit literatuurstudie en een grondige analyse van binnen- en buitenlandse *best practices*, en werd aan een platform van deskundigen voorgelegd. Het CVAa probeert vooral een aantal internationale archiefstandaarden (ISAD(G) en ISAAR(CPF)), die in de voorbije jaren vertaald werden, bredere ingang te doen vinden in de wereld van de architectuurarchieven. Ook voor archieven die door niet in architectuur gespecialiseerde archivariissen beheerd worden, is aansluiting bij dergelijke standaarden cruciaal voor latere uitwisseling.

De teksten voor de hoofdstukken verwerving, selectie en beschrijving werden voorbereid in de loop van 2009. Vooral het laatste hoofdstuk 'beschrijving' vereiste veel denk- en zoekwerk om de vrij complexe materie van standaarden en beschrijvingsstructuren om te zetten tot een handzame en toegankelijke tekst met heldere illustraties en praktijkvoorbeelden. Eind 2009 was het manuscript klaar en werden de eerste drukproeven nagelezen. De publicatie van de Handleiding is voorzien in het voorjaar van 2010, waarbij de kennisoverdracht verder verbreed zal worden door de organisatie van workshops. De publicatie *Verwerving, Selectie en Beschrijven* is het derde en voorlopig laatste deel in de reeks *Handleiding architectuurarchieven*.

Uitvoering: Ellen Van Impe, Annelies Nevejans en Sofie De Caigny

IV. Coördinatie & samenwerking

Samenwerking en coördinatie komt op diverse wijzen tot uiting: in de vertaalslag van een onderzoeksrapport naar een praktische handleiding (zie IV.7), in het (virtueel) samenbrengen van een architectuurarchieven die inhoudelijk samenhangen (zie III.2), in het publiceren van een architectuurhistorische studie op basis van oral history (zie IV.3), in de deelname aan de erfgoeddag (zie II.3), in specifieke projectmatige architectuurarchiefonderzoeken zoals het Gekwetst Gewest (zie III.2), in de ontsluiting van archiefmateriaal en in de overdracht en registratie van privaatrechtelijk architectuurarchiefmateriaal.

In het beleidsplan wordt de coördinatie geformuleerd als een dubbele opdracht: enerzijds het in kaart brengen van de bewaarplaatsen van architectuurarchieven in Vlaanderen, het onderzoeken van de mogelijkheden voor verwerving, bewaring, ontsluiting en valorisatie van architectuurarchieven alsook het inventariseren van de wijze waarop architectuurarchieven worden ingezet in onderwijs en onderzoek. Anderzijds moet het CVAa acties ondernemen die leiden tot samenwerking tussen de verschillende actoren die zich inlaten met architectuurarchieven. In de diverse projecten van het CVAa benut het centrum zijn unieke positie tussen archiefvormers en archiefbeheerders enerzijds en tussen (universitaire) onderzoekers en andere culturele actoren anderzijds.

IV.1 ARCHITECTUURTIJDSCHRIFTEN MAPPING

> 18 tijdschriften vervolledigd, 13 architectuurbibliotheken in een netwerk

Architectuurtijdschriften zijn een soms onderschatte bron voor architectuurhistorisch onderzoek. Ze zijn complementair met architectuurarchieven en helpen deze archieven beter te plaatsen en te begrijpen in de context en de netwerken van hun archiefvormers en in het brede architecturale bedrijf. Net zo min als de bewaring van architectuurarchieven is de bewaring en ontsluiting van architectuurtijdschriften een vanzelfsprekende zaak: onvolledige of beschadigde collecties, verspreide bewaring, onvoldoende gedetailleerde ontsluiting maken ze soms moeilijk opspoorbaar en consulteerbaar. Op vraag van een aantal bibliotheken met architectuurtijdschriften in hun collectie coördineerde het CVAa een project waarbij 18 afgesloten Belgische architectuurtijdschriften onder de loep genomen werden. De partners keken in detail hun bezit na (op nummerniveau) en lijstten hun dubbels op, waarna een ruilronde kon plaatsvinden. Een gezamenlijke weergave van het bezit van de betrokken partners (waarvan een aantal nog geen online-ontsluiting van hun collectie had) in *Antilope (Antwerpse Inventaris van Lopende Periodieken)* werd voorbereid en de details van de 18 tijdschriften (welke nummers en jaargangen verschenen, wanneer titels en ondertitels precies wijzigden) zullen op de website van het CVAa weergegeven worden, als tool voor onderzoekers. Eind 2009 werd het project grondig geëvalueerd, waarna een nieuwe bevraging werd aangezet en mogelijke nieuwe partners werden aangeschreven. Behalve voor het eigenlijke collectiebeheer van deze partners en de toegankelijkheid voor onderzoekers was het project ook belangrijk voor de bekendheid van deze collecties, en leerden uiteenlopende bewaarders van architectuurtijdschriften elkaar beter kennen. Dit zal verdere informatie-uitwisseling bevorderen en de doorverwijfsfunctie van het CVAa vergemakkelijken.

ism. [Antilope \(UA\)](#), [Architectuurarchief Provincie Antwerpen](#), [Artesis Hogeschool Antwerpen](#), [Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience](#), [Hogeschool Gent \(KASK\)](#), [Hogeschool Sint-Lukas Brussel](#), [Koninklijke Bibliotheek Albert I](#), [Provinciale Hogeschool Limburg](#), [UGent \(Vakgroep Architectuur en Stedenbouw, Boekentoren, Kunstwetenschappen\)](#), [VIOE](#), [W&K Sint-Lucas Gent](#), [W&K Sint-Lucas Brussel](#)

Uitvoering: Sofie De Caigny, Ellen Van Impe

IV.2 HUISELIJK MODERNISME – ARTUR

> Inhoudelijke begeleiding filmproject

De architectuurorganisatie Ar-tur organiseerde een project in de vorm van een documentaire over de kwalitatieve woningbouw in de streek van Turnhout tijdens de jaren 1960-1970. Samen met onderzoekers van Artesis gaf het CVAa advies over mondelinge geschiedenis, geschiedenis van de wooncultuur en bronnen die hierover bestaan. Het CVAa was nauw betrokken bij de eerste prospectiefase van die voorafging aan de film *Huiselijk modernisme*.

Uitvoering: Sofie De Caigny

IV.3 RENAAT BRAEM 1910-2010

> Diverse partners rond de tafel over Braem

Het CVAa brengt in dit project verschillende spelers bij elkaar, die allen direct of indirect met architectuurarchieven te maken hebben, maar die hierover nooit bewust samen een traject hebben gevolgd, namelijk: Woonhaven als beheerder van het patrimonium van Braem en beheerder van een stuk architectuurarchief over dit patrimonium, de Stadsbouwmeester Antwerpen als kwaliteitsbewaker van het Antwerpse architectuurbeleid, het VIOE als beheerder van een groot deel van het priibaat architectenarchief van Renaat Braem, diverse architectenbureaus die geconfronteerd worden met moeilijke ontwerpopgaven voor het naoorlogse patrimonium van sociale huisvesting, de VUB als voormalig opdrachtgever aan Braem en beheerder van een deel architectuurarchief over zijn Rectoraatsgebouw en de stad Antwerpen die de sociale cohesie in en beeldvorming over zijn sociale huisvestingscomplexen wil bevorderen.

Uitvoering: Elke Hoornaert, Sofie De Caigny

IV.4 HET GEKWETSTE GEWEST

> Verschillende erfgoedwerkers rond de tafel over wederopbouw

In het kader van het project over de wederopbouwarchitectuur in de Westhoek coördineerde het CVAa een netwerk waarin het stadsarchief Diksmuide, het stadsarchief van Ieper, het provinciaal archief, de erfgoedcel CO7 en de Dienst Cultuur van de provincie zaten. Daarnaast initieerde het CVAa een wisselwerking tussen lokale archiefinstellingen, gidsen en andere erfgoedwerkers om rond wederopbouw op lokaal vlak een erfgoedgemeenschap te initiëren. De samenwerking met het VAI was hierin van grote meerwaarde aangezien het VAI ambassadeurs van de wederopbouw opleidde en workshops voor architecten organiseerde.

IV.5 COLLECTIEPLAN

> Samenwerking met VIOE rond collectieplan

Samenwerking met VIOE: de inventaris van het VIOE bevat heel wat informatie die nuttig is voor het Collectieplan en vice versa. Daarom werd in 2009 de handen in elkaar geslagen met het VIOE om op geregelde tijdstippen de informatie tussen beide instellingen te laten doorstromen. Samenwerking met onderzoekers (waaronder Jeroen Cornilly KULeuven, Johan Lagae Ugent en Inge Bertels UA) zijn onontbeerlijk om het Collectieplan te onderbouwen en vervolledigen. Zij stellen delen van hun onderzoek ter beschikking aan het CVAa dat als doorgeefluik fungeert tussen deze onderzoekers en architecten, restaurateurs en andere geïnteresseerden.

IV.6 ADVIESRAAD

Cfr. VII.1

IV.7 DIGITAAL DEPOT

Cfr. III.4

IV.8 EUROPEAN ARCHITECTURAL HISTORY NETWORK NEWSLETTER

> Vlaams aanspreekpunt European Architectural History Network Newsletter

Samen met docente Inge Bertels (UA, VUB) verzorgt het CVAa de invoer van publicaties en activiteiten over architectuurarchieven en architectuurgeschiedenis in de nieuwsbrief van de EAHN.

V. Overdracht & verwerving van architectuurarchieven

De afgelopen jaren sensibiliseerde het CVAa over het belang van de bewaring van architectuurarchieven. Dit heeft interesse gewekt waardoor verschillende architecten of hun erfgenamen aanklopten voor advies om hun archieven te deponeren. Daar het CVAa niet over een eigen depot beschikt, tracht het CVAa samen te werken met bestaande depots om op korte termijn een bewaarplaats te vinden.

Het archief van Louis Van Roy werd door tussenkomst van het CVAa ondergebracht bij het Stadsarchief Leuven.

Het archief van Axel Ghysaert werd overgebracht van het Provinciaal Archief West-Vlaanderen naar het Architecture Archive – Sint-Lukasarchief vzw. Van een aantal archieven die eerder al werden overgedragen werd in 2009 de inventarisatie aangevat en/of afgerond: o.a. Camille Van Elslande en het bureau Charels en Hamel, beide bij het Provinciaal Archief West-Vlaanderen.

Uitvoering: Sofie De Caigny, Annelies Nevejans

VI. Communicator en bemiddelaar

Het CVAa wil als communicator en bemiddelaar fungeren tussen alle actoren die met architectuurarchieven in aanraking komen. Het voorbije werkingsjaar heeft het CVAa het veld van de Vlaamse architectuurarchieven vertegenwoordigd op verschillende professionele en publieke fora.

VI.1 ADVIESRAAD

> 2 inhoudelijke vergaderingen van de adviesraad

In 2009 werden twee bijeenkomsten van de adviesraad georganiseerd, waarin telkens onderstaande thema's werden toegelicht en bediscussieerd:

8 januari 2009:

- 1 een toelichting van het Collection Information System van het Nai door Henk Vanstappen van het Nai: dit programma laat toe museale, archivalische en bibliotheekcollecties samen te ontsluiten, een vraagstuk waar veel bewaarinstellingen van architectuurarchieven mee worden geconfronteerd
- 2 Handleiding Architectuurarchieven 3. Selectie, verwerving en beschrijven: feedback en overleg met de leden van de adviesraad over noden, *best practices*, educatieve waarde en belang van selectie, verwerving en beschrijven van architectuurarchieven. De conclusies werden meegenomen in het werken aan het manuscript van de Handleiding.
- 3 'Het Gekwetste Gewest. Behoud, beheer en ontsluiting van archieven over de wederopbouw in de Westhoek': stand van zaken en methodologie van het project. Discussie, kennis- en ervaringuitwisseling en feedback.
- 4 Bespreking klemtonen werking CVAa in 2009

8 september 2009:

- 1 Collectieplan: stand van zaken bespreken en bijsturen vanuit het veld
- 2 Renaat Braem, Het Gekwetste Gewest: stand van zaken en bijsturing vanuit het veld
- 3 Digital born architectural records: verloop van dit project en discussie over noden die CVAa met zijn e-depot kan/moet opvullen voor de sector
- 4 ICAM 2010: toelichting van thema's die onderwerp zijn van debat op het 15de congres van dit internationale netwerk van architectuurinstellingen. De leden van de adviesraad worden aangemoedigd een bijdrage aan het internationale forum te leveren door de coördinator die een sessie voorziet op het congres.

Uitvoering: Sofie De Caigny, Ellen Van Impe, Annelies Nevejans

VI.2 VERTEGENWOORDIGER IN VERSCHILLENDE OVERLEGORGANEN

> Vertegenwoordiging in 16 overlegorganen

- Het CVAa gaf in 2008 invulling aan de rol van communicator en bemiddelaar door het veld van de architectuurarchieven te vertegenwoordigen in verschillende nationale en internationale overlegorganen:
- Adviesraad Archiefbank Vlaanderen
- Odis gebruikersgroep
- Programmacommissie OKV (Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen)
- VBAD:
 - Sectiebestuur Archief- en Hedendaags Documentbeheer (Annelies Nevejans)
 - Sectiebestuur Overleg Kunstbibliotheken Vlaanderen (Sofie De Caigny)
 - Werkgroep Privaatrechtelijke Archieven (Annelies Nevejans)
- KAPA (Kring van Archivarissen in de Provincie Antwerpen)
- ICA/SAR (International Council on Archives / Section on Architectural Records)
- ICAM (International Confederation of Architectural Museums)
- Cultureel Erfgoedoverleg (Sofie De Caigny)

- Forum voor Erfgoedverenigingen, Algemene Vergadering (Sofie De Caigny)
- European Architectural History Network - verantwoordelijke invoer Belgische activiteiten en publicaties (Ellen Van Impe)
- AAT-Ned Werkgroep (Annelies Nevejans)
- Stuurgroep inventarisatieproject AMVC-Letterenhuis (Sofie De Caigny)
- Archipel (Annelies Nevejans)
- Beoordelingscommissie Erfgoedconvenants (Sofie De Caigny)

VI. DEELNAME AAN COLLOQUIA, AANWEZIGHEID OP LEZINGEN EN TENTOONSTELLINGEN

> Deelname aan 12 studiedagen

- Het CVAa nam deel aan:
- Studiedag 'On Piranesi', UGent, MSK Gent, 9 januari 2009
- Presentatie archiefinventaris uitgeverij Desclée, AMVC, Rijksarchief Beveren, 12 maart 2009
- Presentatie Luc Van de Weyer 'Affiches WO1 in Rijksarchief', VVBAD, Leuven, 20 maart 2009
- Opening Archiefhuis (Architectuurarchief Provincie Antwerpen, 3 juni 2009)
- Congres 'Hybrid Architectural Archives', NAI, 11 juni 2009
- Gebruikersdag Odis, ODIS, 19 juni 2009
- Congres 'Informatie aan Zee', VVBAD, 10 september 2009
- Studiedag 'Cultureel Erfgoed in 2020. Naar een omgevings- en toekomstanalyse voor het cultureel erfgoed', Faro, 23 september 2009
- Congres Local Memories (UA, Felixarchief), Antwerpen, 14-17 oktober 2009
- Academische zitting 'Over leven en werk van architect Jos Viérin', Comité Architect Jos Viérin, 22 oktober 2009
- Workshop 'Ik ben in de pers dus ik ben', VVBAD, 1 december 2009
- Studiedag 'Conservatie- en restauratieateliers in musea, archieven en bewaarbibliotheken: duivel-doet-al of centres of excellence?', Faro, 7 december 2009

VII. Bijlagen

× Bijlage 1: Personeelbestand

Sofie De Caigny	Coördinator, 5/5, moederschapsrust van 17/09/09 t.e.m. 26/12/09
Annelies Nevejans	Archivaris, 5/5, moederschapsrust en ouderschapsverlof van 21/10/08 t.e.m. 02/04/09
Ellen Van Impe	Projectleider, 5/5
Jorg De Vriese	Documentalist 1/5 CVAa – 1/5 VAI
Annelies Anseeuw	Projectleider 'Gekwetst Gewest', 5/5 t.e.m. 1/11/09

× Bijlage 2: Ledenlijst Raad van bestuur en Algemene vergadering Vlaams Architectuurinstituut vzw

¶ Raad van bestuur

Wivina Demeester	voorzitter algemene vergadering en raad van bestuur
Piet Van Cauwenberghe	ondervoorzitter algemene vergadering en raad van bestuur
Christian Dugardyn	penningmeester algemene vergadering en raad van bestuur
Kristiaan Borret	lid raad van bestuur en algemene vergadering
André Loeckx	lid raad van bestuur en algemene vergadering
Inge Schoups	lid raad van bestuur en algemene vergadering
Marcel Smets	lid raad van bestuur en algemene vergadering
Jan Strubbe	lid raad van bestuur en algemene vergadering
Paul Van Lindt	lid raad van bestuur en algemene vergadering
Ignace Vandenabeele	lid raad van bestuur en algemene vergadering
Jan Vermassen	lid raad van bestuur en algemene vergadering, ontslag gevraagd AV 8 maart 2010
Moosa Benafti	lid raad van bestuur en algemene vergadering
Marij Preneel	voorgedragen lid raad van bestuur en algemene vergadering, bekracht AV 8 maart 2010
Hakima EL Meziani	voorgedragen lid raad van bestuur en algemene vergadering, bekracht AV 8 maart 2010

¶ Algemene vergadering

Wivina Demeester	voorzitter algemene vergadering en raad van bestuur
Piet Van Cauwenberghe	ondervoorzitter algemene vergadering en raad van bestuur
Christian Dugardyn	penningmeester algemene vergadering en raad van bestuur
Geert Bekaert	oud-voorzitter, lid van de algemene vergadering
André Bergen	lid algemene vergadering
Kristiaan Borret	lid algemene vergadering en raad van bestuur
Christine Conix	lid algemene vergadering
Filip De Pau	lid algemene vergadering
Goedele Desmet	lid algemene vergadering
André Loeckx	lid algemene vergadering en raad van bestuur
Inge Schoups	lid algemene vergadering en raad van bestuur
Marcel Smets	lid algemene vergadering en raad van bestuur
Jan Strubbe	lid algemene vergadering en raad van bestuur
Ignace Vandenabeele	lid algemene vergadering en raad van bestuur
Paul Van Lindt	lid algemene vergadering en raad van bestuur
Bob Van Reeth	lid algemene vergadering, ontslag genomen AV 8 maart 2010
Jan Vermassen	lid algemene vergadering en raad van bestuur
Moosa Benafti	lid raad van bestuur en algemene vergadering
Marij Preneel	voorgedragen lid raad van bestuur en algemene vergadering, bekracht AV 8 maart 2010
Hakima EL Meziani	voorgedragen lid raad van bestuur en algemene vergadering, bekracht AV 8 maart 2010

× Bijlage 3: CVAa in de pers (per onderwerp)

> 48 persvermeldingen

¶ Het Gekwetste Gewest

- Van Regenmortel, Eva, 'Www.wederopbouw.be. Een selectie van archiefmateriaal over de wederopbouw na WO1 bij de gemeentelijke archiefdiensten van de Westhoek', in: *Vlaamse Stam*, jg. 46, 2009, nr. 1 (januari-februari), pp. 32-35.
- 'Nieuwe website voor het project Het Gekwetste Gewest', in: *VVBAD – Info*, januari 2009, pp. 17-18.
- 'Gezocht: Archiefmateriaal van de wederopbouw in de Westhoek (1918-1940)', in: *De Streekkrant*, februari 2009.
- 'Gezocht: Archiefmateriaal van de wederopbouw in de Westhoek (1918-1940)', in: *VCM e-nieuwsbrief*, februari 2009.
- 'Vraag en aanbod: Het Gekwetste Gewest' in: *Elektronische nieuwsbrief VVIA*, 2009, nr. 1.
- 'Antwerpen: Ontdek project 'Het Gekwetste Gewest' van het CVAa', in: *SIWE nieuwsbrief*, 2009, nr. 47-48, p. 11.
- Wouters, Tim, 'Oproep: wie waren de architecten? Brusselaars hielpen anoniem met wederopbouw Westhoek', in: *Brussel Deze Week*, 2009, nr. 1164, 15-22 januari.
- De Caigny, Sofie; Van Impe, Ellen, 'Het Gekwetste Gewest'. Onderzoek naar de archieven van de wederopbouw in de Westhoek na de Eerste Wereldoorlog', in: *Mededelingenblad van de Belgische Vereniging voor Nieuwste Geschiedenis*, jg. 31, 2009, nr. 2, pp. 6-9.
- 'Het Gekwetste Gewest', <http://www.forumeerstewereldoorlog.nl> - *Forum Eerste Wereldoorlog. Hét WO1-forum voor Nederland en Vlaanderen*, 11 september 2009.
- Hanseeuw, Jelle, 'Boek over wederopbouw Westhoek', in: *Het Laatste Nieuws*, 19 september 2009.
- Gesprek met Annelies Anseeuw op *VRT Radio 2 Regionaal*, uitgezonden op 23 september 2009, 7u20.
- Sels, Geert, 'Graven in de Grote Oorlog. Hoe omgaan met een oorlogslandschap?', in: *De Standaard*, 7-8 november 2009, pp. C6-C8.
- 'Wederopbouwarchitectuur en -archieven', www.erfgoedcelieper.be - *website Erfgoedcel CO7*, 16 november 2009.
- 'Het Gekwetste Gewest: Archiefengids van de wederopbouwarchitectuur', www.diksmuide.be - *website Stad Diksmuide*, 16 november 2009.
- 'De Caigny Sofie, Anseeuw Annelies, Nevejans Annelies, Van Impe Ellen, Het gekwetste Gewest. Archiefengids van de wederopbouwarchitectuur in de Westhoek. Focus Architectuurarchieven, Antwerpen, 2009', in: *SIWE* nieuwsbrief nr. 53, november-december 2009, p. 46.
- Cornilly, Jeroen, 'Bouwen aan wederopbouw', in: *In de steigers. Erfgoednieuws uit West-Vlaanderen*, jg. 16, 2009, nr. 2, pp. 39-46.
- Berichten op Focus TV (Ieper) / Lokale TV Diksmuide

¶ Wedstrijd Braem

- 'Renaat Braem 1910-2010: Ideeënwedstrijd / Ontwerpmatig onderzoek', www.archined.nl, 1 oktober 2009.
- 'Renaat Braem 1910-2010: Ideeënwedstrijd', www.archi-europe.com, 22 oktober 2010.
- 'Ideeënwedstrijd/Ontwerpmatig onderzoek – Stad Antwerpen, VAI, CVAa – Renaat Braem 1910-2010', www.bamart.be (nieuwsbericht op website Instituut voor beeldende, audiovisuele en mediakunst, 22 oktober 2009).
- 'Renaat Braem 1910-2010: Ideeënwedstrijd', www.archi-students.org, 22 oktober 2009.
- 'Call for entries: "Renaat Braem 1910-2010" Ideas Competition', www.archnewsnow.com, 22 oktober 2009.
- 'Openbare Ideeënwedstrijd 'renaat braem 1910-2010'', www.bouwenwonen.net (digitale nieuwsbrief), 23 oktober 2009.
- 'Openbare Ideeënwedstrijd Renaat Braem 1910-2010', www.vlaamsearchitectuur.be, 23 oktober 2009.
- 'Openbare Ideeënwedstrijd Renaat Braem 1910-2010', www.architectenkrant.be, *De wekelijkse nieuwsbrief van Architectenkrant*, week 43 (19-23 oktober 2009).
- 'Wedstrijden. Open ideeënwedstrijd 'Renaat Braem 1910-2010'', www.ordevanarchitecten.be, archi-mail (digitale nieuwsbrief), oktober 2009.

- 'Ideeënwedstrijd / Ontwerpmatig onderzoek. Oproep. Renaat Braem 1910-2010', in: *Forum voor Erfgoedverenigingen vzw. Forumnieuws*, november 2009. (digitale nieuwsbrief)
- 'Renaat Braem Ideeënwedstrijd', www.vrp.be

¶ **Dag van de architectuur – tentoonstelling vrienden/brieven/architecten**

- Denolf, Wim, 'Architect in woorden', in: *Knack Weekend*, 2009, nr. 40, 30 september – 6 oktober, p. 10.
- 'Brieven van Henry van de Velde in de Gentse Boekentoren', in: *De Morgen*, 2 oktober 2009, p. 42.
- Dehullu, Eline, 'Pennenvrienden', in: *A+*, 2009, nr. 219, p. 18.
- 'Architecten/brieven/vrienden/Henry van de Velde/Huib Hoste en Raphaël Verwilghen', in: *Zone09/*, 9 november 2009.

¶ **Het paleis op de heide**

- 'Het paleis op de heide. Architect Maxime Brunfaut en het sanatorium van Tombeek', in: *Forum-contact*, jg. 16, 2009, okt-nov-dec, p. 39.
- Sels, Geert, 'Het paleis op de heide', in: *De Standaard*, 28-29 november 2009, p. C5.
- 'Het paleis op de heide', www.archeonet.be, 20 oktober 2009.
- 'Het paleis op de heide', www.brakkehondblogt.be, 3 november 2009.
- Bellon, Michael, 'Maxime Brunfaut: de achilleshielen van een ambitieus architect', in: *Brussel Deze Week*, 31 oktober 2009.
- Pauli, Walter, 'De ruïne kan weer een paleis worden', in: *De Morgen*, 22 oktober 2009, p. 36.
- 'Het paleis op de heide', november 2009, www.vioe.be.

¶ **Architectuurtijdschriften**

- Van Impe, Ellen, 'Project voor betere bewaring en ontsluiting van Belgische architectuurtijdschriften', in: *Info. Mededelingenblad van de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief- en Documentatiewezenen*, jg. 35, 2009, nr. 6, pp. 19-20.
- 'Beheer en ontsluiting van Belgische architectuurtijdschriften', in: *Archiefbrief Provincie West-Vlaanderen*, jg. 10, 2009, nr. 2.

¶ **Isgour**

- Kenens, Bert, 'Stephanie Van de Voorde, Kris Vandevorst, e.a. *Isia Isgour 1913-1967*', in: *De Leeswolf*, 2009, nr. 2, pp. 147-148. (recensie)
- Kwakkenbos, Lars, 'Compromis', in: *A+*, 2009, nr. 215, p. 81.

¶ **Maarten Van Severen**

- Van Herreweghe, Jo, 'Bedrijvig archief', in: *@rchieflink*, jg. 9, 2009, nr. 2, p. 3. (editoriaal)
- Van der Speeten, Geert, 'Een stoel met een verhaal', in: *De Standaard*, 4 maart 2009, p. 30.

¶ **Studiedag OKBV Architectuur (kunst)bibliotheek**

- De Caigny, Sofie; De Pourcq, Ingrid, 'Studiedag OKBV 10 maart 2009. Architectuur van de (kunst) bibliotheek in de 21ste eeuw', in: *Bibliotheek- en Archiefgids*, jg. 85, 2009, nr. 3, pp. 39-40.

¶ **Overdrachten**

- Ceunen, Marika, 'Het architectenarchief van Roy', in: *Salsa!.doc. Nieuwsbrief van de Vrienden van het Leuvens Stadsarchief*, jg. 5, 2009, nr. 3, p. 3.

¶ **Sociale huisvesting**

- De Caigny, Sofie, 'Architectuurhistorisch overzicht van sociaal wonen. Sociale huisvesting in België en Vlaanderen, enkele tendensen van 1830 tot de regionalisering van het huisvestingsbeleid', in: *Woonwoord. Vakblad Sociaal Wonen - VMSW*, jg. 8, 2009, pp. 12-14.

× Bijlage 5: Het CVAa in cijfers

Personeelsleden	5
Nieuwsbrieven	16
Tentoonstellingen	1, opgesteld op 2 plaatsen
bezoekers tentoonstelling nav Erfgoeddag	186
bezoekers tentoonstelling nav Dag van de architectuur	400
architecten geregistreerd in interne databank	1604
Architecten met aanknopng naar het archief geregistreerd in interne databank	287
archieven gelokaliseerd over wederopbouw'	54
fiches ODIS 2009 CVAa	133
> Architecten	72
> Instellingen	6
> Personen	52
> Publicaties	3
Websites	2
bezoekers home-page CVAa.be	10400
bezoekers website wederopbouw.be	4324
Boeken	3
Lezingen	10
begeleiding stage	2
projecten rond architectenarchieven die op maat worden begeleid	9
gemeentearchieven die ondersteuning krijgen mbt architectuurarchieven	18
internationale wedstrijd ifv kennisontwikkeling	1
Adviesvragen	77
tijdschriftencollecties vervolledigd	18
Film	1
bijeenkomsten adviesraad	2
online artikelen/dossiers over architectuurarchieven	3
vertegenwoordiging in internationale netwerken rond architectuurarchieven	3
vertegenwoordiging in Vlaamse erfgoedoverlegorganen	13
deelname aan colloquia	12
Pers	
geschreven pers	26
> radio	1
> tv	2
> e-artikelen	19

× Bijlage 6: Partners

- Academic Science Publishers
- Algemeen Rijksarchief
- Amsab-ISG
- Antilope (Universiteit Antwerpen)
- Archiefbank Vlaanderen
- Archipel
- Architectuurarchief Provincie Antwerpen
- Archives d'Architecture Moderne
- Art & Architecture Thesaurus-Ned Werkgroep
- Artesis Hogeschool Antwerpen
- Ar-Tur
- Coördinatiecel Open Monumentendag
- Cultureel Erfgoedoverleg
- deSingel
- Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience
- Erfgoedcel CO7
- European Architectural History Network
- Hogeschool Gent (KASK)
- Hogeschool Sint-Lukas Brussel
- ICA/SAR (International Council on Archives / Section on Architectural Records)
- In Flanders Field museum
- International Confederation of Architectural Museums
- KADOC-KULeuven
- KAPA (Kring van Archivarissen in de Provincie Antwerpen)
- Koninklijk Conservatorium
- Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium
- Koninklijke Bibliotheek Albert I
- KULeuven Universiteitsarchief
- KULeuven, Campusbibliotheek Arenberg en dept. Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening
- KULeuven, professor Luc Verpoest
- Kunstencentrum België
- Legermuseum
- Nederlands Architectuurinstituut
- ODIS (intermediaire structuren in Vlaanderen 19^e-20ste eeuw)
- Private archiefbeheerders
- Provinciaal Archief West-Vlaanderen
- Provinciale Hogeschool Limburg
- Provincie West-Vlaanderen, Dienst Cultuur
- Provincie West-Vlaanderen, Gebiedsgerichte werking
- Stad Antwerpen
- Stadsarchief Diksmuide, Stadsarchief Ieper en 16 gemeentearchieven van de Westhoek
- Stadsarchief Gent – De Zwarte Doos
- Stadsarchief Leuven
- Stadsbouwmeester Antwerpen
- Stuurgroep inventarisatieproject AMVC-Letterenhuis
- The Maarten Van Severen Foundation
- UGent (Vakgroep Architectuur en Stedenbouw, Boekentoren, Kunstwetenschappen)
- VCM-contactforum/Forum voor Erfgoedverenigingen
- Vlaams Architectuurinstituut
- Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed
- Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen – VMSW
- VBAD (Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief en Documentatiewezenen)
- W&K Sint-Lucas Gent en Brussel
- Woonhaven